

LINNAKESÄRET

Rannikkolinnakkeiden elämää sodassa ja rauhassa

Ove Engvist • Heikki Tiilikainen

TAMMI

Ove Enqvist • Heikki Tiilikainen

LINNAKESAARET

Rannikkolinnakkeiden elämää
sodassa ja rauhassa

Kustannusosakeyhtiö Tammi
Helsinki

© Ove Enqvist, Heikki Tiilikainen ja Kustannusosakeyhtiö Tammi 2014

Ulkoasun suunnittelu ja taitto Hannu Hurskainen

ISBN 978-951-31-8005-8

Painettu Bookwell Oy:n kirjapainossa Porvoossa

SISÄLLYS

ESIPUHE	6
ALKUSANAT (Jaakko Valtanen)	8
KIVIMUUREISTA BETONIKASEMATTEIHIN ...	10
RANNIKKOTYKISTÖ SYNTYY SUOMEEN	22
KOHTI TARTON RAUHAA	36
ASELAJI SAA MUOTONSA	46
JUURTUMISEN AIKA	74
OMIN VOIMIN JA YHDESSÄ	106
RAUTAA RANNIKOLLE	118
KOVA KOVAA VASTAAN	138
MUODONMUUTOKSIA	176
RANNIKKOTYKISTÖN OMAT RINTAMAT	186
UNOHDETUT URHOOLLISET	204
VIELÄ KERRAN VIIPURINLAHTI	236
ASEVELJESTÄ VIHOLLINEN	254
VALVOVAT SILMÄT	264
SODANJÄLKEISET VAIHEET	276
LINNAKELUETTELO	286
LÄHTEET	292
HAKEMISTO	296

Esipuhe

Tämän teoksen kirjoittajat ovat täysinpalvelleita linnakkeupseereita. Molemmat ovat julkaisseet lukuisia teoksia meri- ja rannikkopuolustuksesta. Ajatus tällaisen elämäntapaisen kirjan tekemisestä oli kytynyt molempien mielessä, mutta aika kului, ja muistelijat harvenivat.

Olemme yrittäneet tunkeutua perinteisen historiankirjoituksen läpi ja tuoda sen taustalta esiin ne pienet ja suuret asiat, jotka tekivät tuon elämäntapaisen niin ainutlaatuisiksi sen kokeneille naisille, miehille ja lapsille.

Olemme halunneet tuoda esiin rannikkotyökistön tehtävät ja linnakkeiden elämän värikkyuden ja monipuolisuuden valloineen ja varjoineen. Ajallisesti Linnakesaarten pääpaino on rannikkotyökistön kolmessa ensimmäisessä vuosikymmenessä.

Kiitämme niitä monia aselajin ihmisiä, niin sotilaita, siviilityöntekijöitä kuin perheenjäseniäkin, jotka ovat antaneet auliisti apuaan tämän teoksen materiaalin keräämisessä ja muokkaamisessa. Heistä ensimmäisenä haluamme kiittää kenraali Jaakko Valtasta, joka on toiminut eräänlaisena hankkeen oltermannina. Hän kirjoitti tähän teokseen myös alkusanat, jossa hän tulkitsee rannikkotyökistöihmisten aselajia kohtaan tunteen lämmön tavalla, jota emme ehkä itse olisi osanneet tavoittaa.

Linnakesaaret-kirjan taittajana on ollut graafikko Hannu Hurskainen, joka Vallisaaren poikana on tuonut työryhmäämme täyden panoksen myös yli varsinaisen vastuualueensa ulottuvaa vuorovaikutusta, josta olemme kiitollisia. Olemme saaneet käyttää kirjassa monien henkilöiden ja yhteisöjen materiaalia, mistä haluamme heitä kiittää. Eversti Jukka Karvinen ja everstiluutnantti Uolevi Tirronen ovat nähneet suuren vaivan käydessään läpi käsikirjoituksen ja antaneet arvokkaita neuvoja vähäisten virheiden korjaamiseksi. Toimitusjohtaja Kare Vartiainen on edelleen järjestänyt meille ajanmukaiset työskentelytilat ja välineistön.

Rannikkotyökistösäätiö on tukenut tätä työtä, mistä esitämme lämpimän kiitoksemme.

Ove Enqvist Heikki Tiilikainen

Alkusanat

Linnakesaaret – rannikkolinnakkeiden elämää sodassa ja rauhassa kuvaa rannikkotykistön elämää aselajin perustamisesta sen lakkauttamiseen. Kirjoittajat ovat luoneet hyvän taustan teoksen pääsisällölle palauttamalla ensimmäisessä luvussa lyhyesti lukijan mieleen, miten nykyisen Suomen yli tuhannen kilometrin pituisen merirajan ja alueen merenkulun suojaksi rakennettiin jo vuosisataisen Ruotsin vallan aikana useita linnoja ja linnoituksia. 1900-luvun alussa venäläiset puolestaan rakensivat pääkaupunkinsa Pietarin suojaksi koko Suomenlahden rannikon kattavan ja tsaari Pietari Suuren nimeä kantavan vahvasti linnoitettujen tykistöpatereiden järjestelmän. Suomen haltuun jääneistä kymmenistä linnakkeista ja niiden tykkikalustosta sai alkunsa puolustusvoimiemme rannikkotykistö.

Tehtävänsä osaavana aselajina ja varustuksensa hallitsevana käyttäjänä, rannikkotykistö oli itsenäisyytemme alkaessa kuitenkin vasta tiensä alussa. Kirjan sivuilta selviää, miten taitavasti 1920- ja 1930-luvuilla linnakkeiden tykistökalustoa uudistettiin ja miten ammuntajärjestelmiä kehitettiin. Esimerkiksi patterin tykkien hajasijoittaminen oli aivan uusi suomalainen oivallus. Laatokan rannikon suojaksi jouduttiin lisäksi rakentamaan kokonaan uusi tykkipattereiden ketju. Vaikka puutteita oli paljon ja olosuhteet usein vaikeat, oman puolustuksen rakentamisen into hallitsi kaikkien mielet.

Monet rannikkolinnakkeet sijaitsivat aivan ulkomeren äärellä. Elämä ja toiminta syrjäisillä saarilla kaukana ylemmistä esimiehistä vaati nuoren aselajin henkilöstöltä alusta alkaen itsenäistä toimintaa. Puutteista huolimatta oli etsittävä omaperäisiä ratkaisuja ja tehdyistä päätöksistä piti usein ottaa vastuu yli virka-aseman asettamien rajojen. Linnakkeiden ruokahuoltokin oli hoidettava osittain omin keinoin, keittiöpuutarhojen sekä sikaloiden ja kanatarhojen avuin. Saarten etäinen sijainti opetti myös asevelvolliset, samoin kuin henkilökunnan perheet, sopeutumaan niin myrskyisten säiden kuin sulavien jäidenkin sanelemiin elämisen ankariin ehtoihin. Välttämättömät matkat merellä ja jäälakeuksilla olivat usein vaaroja täynnä. Kalastajat ja luosit, munkit ja majakanvartijat sekä linnakkeiden sotilaat ja siviilihenkilöstö kokivat päivittäin tarvitsevansa toisiaan ja olevansa vastuussa toisistaan. Elämä pienissä saariyhteisöissä loi sen tähden vahvat yhteisyyden ja suvaitsevan arvostuksen tunnot ohi sotilaallisten arvojärjestysten. Perheiden väliset ystävyysuhteet olivat tavallisia ja kestivät rikkumattomina vuosikymmenien ajan. Saarten pienissä kouluissa tämän yhteenkuuluvuuden kokeminen oli hyvä alku lasten myöhemmälle elämälle.

Aselajin tulikaste talvisodassa osoitti, että parin vuosikymmenen rakentamisen ja kehittämisen into oli ollut tuloksellista. Jo sodan ensimmäisinä läntisen saaristomme ulkoreunoilla olevat linnakkeet onnistuivat torjumaan tarkalla tulellaan vihollisen sotalaivaston hyökkäykset. Nykypäivän lukijat saattavat tietää, että talvisodassa lähes kaikki itäisen Suomenlahden ja Karjalankannaksen samoin kuin Laatokan rannikkolinnakkeet joutuivat ankariin tykistötaisteluihin, mutta sitä tuskin tietävät, että monen linnakkeen väki joutui puolustamaan asemiaan myös lähitaisteluissa. Sellaisen kohtalon kokivat Laatokalla muun muassa Mantsinsaaren tykkimiehet. Lähitaisteluihin joutuivat myös Tuppuran ja Ravansaaren linnakkeiden puolustajat, kun vihollinen pyrki jätse Koiviston saarilta Viipurinlahden yli mantereelle. Moni lukija tuskin enää tietää, että Suursaaresta Kotkan alueelle jäälakeuden yli lähestyvien tuhansien vihollisotilaiden marssikolonnat hajotettiin ja hyökkäykset torjuttiin rannikkotykistön tulella.

Talvisodan kokemusten perusteella linnakkeiden lähipuolustusvoimaksi kokoonpanoihin liitettiin moniaseisia torjunta- ja tukiyksiköitä ja rannikkotykistörykmenteistä muodostettiin yhtymätasoisia rannikkoprikaateja.

Kirjasta selviää hyvin, miten jatkosodassa rannikkoprikaatit vastasivat laajennetuin tehtävin rannikkojemme puolustuksesta. Kymmenien toistensa tykistötulen peittävien patereiden ketju ulottui Ahvenanmaalta Viipurinlahdelle, sieltä Karjalankannakselle ja Laatokalle sekä viimein aina Äänisjärven länsirannalle saakka. Vaikka jatkosodan painopisteet olivat idässä, niin heti sodan alkuvaiheissa käytiin rannikkotykistön tulenjohto- ja valvonta-asemana toimineen vähäisen Bengtskärin majakkasaaren omistuksesta ankara ja molemmin puolin suuria tappioita aiheuttanut taistelu. Samankaltainen voitokas puolustustaistelu käytiin vuoden 1942 syksyllä itäisellä Suomenlahdella olevan pienen Somerin saaren omistuksesta. Rannikkolinnakkeet osallistuivat myös talvella jätse suoritettuun Suursaaren takaisinvaltaukseseen. Rannikkojoukot vastasivat saaren puolustuksesta koko sodan ajan ja lopulta estivät sodan loppuvaiheissa saksalaisten rajun hyökkäyksen saaren valtaamiseksi. Lukijaa saattaa hämmästyttää se kirjasta löytyvä tieto, että rannikkotykistöön on aikojen saatossa kuulunut myös rautatiepatereita. Sodissamme kaksi sellaista osallistui taisteluihin Karjalankannaksella ja Laatokan alueella.

Jatkosodan maarintaman ratkaisutaisteluiden varjoon on paljolti jäänyt se merkittävä torjuntavoitto, jolla estettiin Viipurin länsipuolitse Viipurinlahden yli suunnattu useiden divisioonien suurhyökkäys. Saari saarelta käydyt ankarat puolustustaistelut ovat ratkaisuvaihei-

densa osalta sotahistoriassamme poikkeuksellinen yhteisoperaatio. Siihen osallistuivat armeijakunnan komentajan johtamina kolme divisioona aselajeineen, avuksemme lähetetty saksalainen divisioona, ainutkertaiseksi rannikkodivisioonaksi kootut rannikkojoukot, useita laivastomme taisteluyksiköitä, ilmavoimiemme monet pommituslaivueet ja kaiken lisäksi vielä laivue saksalaisia syöksypommittajia. Jos venäläisten hyökkäys Viipurinlahden ylittämiseksi olisi onnistunut, Talin-Ihantalan, Kivisillansalmen, Vuosalmen, Nietjärven ja Ilomantsin torjuntataistelujen avulla saavutettu ajanvoitto olisi ollut vähintäänkin vaarallisesti uhattuna.

Kirjan kertomuksissa ei ole unohdettu linnakkeilla ja muissa rannikkojoukoissa urheasti ja uskollisesti toimineita sotilaskotisisaria, lottia ja muita palvelutehtävissä toimineita naisia. He joutuivat monissa tilanteissa kokemaan samat kohtalot kuin miehetkin.

Rannikkotykistömme vaiheita sotiemme jälkeisenä yli viisikymmentä vuotta kestäneen ”kylmän sodan” aikana käsitellään kirjan lopussa vain lyhyesti. Ajanjakso on kuitenkin pitkä ja aselajin kehityksen kannalta niin tärkeä, että se ansaitsee tulevaisuudessa omat muistiinpanonsa. Aikakauden puolueettomuus- ja puolustuspolitiikkamme näkökulmasta rannikopuolustuksellamme oli kyseisinä vuosikymmeninä tärkeä sotaan ja selkkauksiin joutumistamme ennalta ehkäisevä merkitys. Rannikkotykistön linnakesaarilla toimivat meri- ja ilmavalvonta-asetat sekä pinnan alaista merialuetta valvoivat vesikuunteluasetat huolehtivat rajojemme koskemattomuudesta.

Linnakkeilla ylläpidettiin myös sellaista tykistön toimintavalmiutta, että tarvittaessa oltiin valmiita avaamaan varoitustuli mahdollista alueloukkaajaa vastaan. Teknisesti ja toiminnallisesti rannikkojoukot olivat valmistautuneet puolustusvoimiemme muiden joukkojen tapaan toteuttamaan myös todelliset puolustus suunnitelmat ja saattamaan voimaan Ahvenanmaan puolustamisen järjestelyt. Linnakkeet viestittivät siis olemassaolollaan ja esimerkiksi säännöllisesti toistuvilla harjoitusammunnoillaan, että rauhamme rikkomista ja rajojemme loukkaamista ei voida tehdä ilman sotilaallisia seurauksia. Se oli itsenäisyyttämme ja turvallisuuspolitiikkaamme tukeva tärkeä ulospäin suuntautuva viesti.

1990-luvun alussa tapahtunut Euroopan turvallisuustilanteen suuri muutos johti uudistuksiin myös puolustusvoimissamme. Erityisesti niin sanottujen täsmäaseiden kehittymisen seurauksena katsottiin meilläkin, että linnoitettuihin asemiinsa liikkumattomasti sijoitetut tykistöpatterit olivat lähestymässä kehityskaarensa loppuainkoja. Rannikkojemme puolustuksen ajan tasalla pitämiseksi nähtiin välttämättömäksi asejärjestelmien liikkuvuuden lisääminen. Sen seurauksena

rannikkojoukot palautettiin maavoimista entisille juurilleen merivoimiemme osaksi ja kiinteiden linnakkeiden osuutta puolustusjärjestelmässämme päätettiin vähentää tykistökaluston teknisen vanhenemisen myötä.

Rannikko- ja meripuolustuksemme tärkeyttä ja merkitystä muutokset eivät ole vähentäneet. Jos maamme aluetta tarkastelee tavanomaisesta poiketen korkealta ja kaukaa pohjoisesta, havaitsee, miten Suomi on leveä, pitkälle Itämereen työntyvä syvien lahtien rajoittama niemimaa. Merirajojemme suuri pituus ja rannikkojemme laajat saaristot, samoin kuin väestömme pääosan, talouselämämmme laitosten ja hallintomme keskusten sijaitseminen rannikkojemme tuntumassa vaativat ja varmistavat sen, että varautuminen niiden puolustamiseen on myös tulevaisuudessa yksi puolustusvoimiemme keskeisimpiä tehtäviä. Sitä varten tarvitaan edelleenkin olosuhteisiimme koulutettuja ja ajanmukaisin asejärjestelmin varustettuja rannikkojoukkoja.

Linnakesaaret on kaiken kaikkiaan vakuuttava ja vaikuttava kertomus rannikkojemme ja saaristomme puolustamisen vaiheista varhaisen historiamme ajoista alkaen. Itsenäisyytemme aikaisten linnakesaarten rakentajat ja puolustajat, rannikkotykistö aselajina sekä muut rannikkojoukot ovat maineteoistaan sodissamme saaneet ansaitsemaansa niukemman julkisen huomion. Rannikkojoukoilla on kuitenkin omaisuutenaan sekä rauhan että sodan päiviltä ajan kuluksen kestävätkin kunniakkaat perinteet.

Tämän kirjan lukuisat kertomukset avaavat lukijalle rannikkojemme puolustajien elämänvaiheita myös varsin koskettavalla tavalla sen tähden, että niistä on usein kerrottu tapahtumissa mukana olleiden ihmisten kokemusten kautta. Monia keskeisiä henkilöitä on myös mielenkiintoisesti ja arvostavasti luonnehdittu. Kirjan kirjoittajat ansaitsevat vilpittömän tunnustuksen mittavasta tutkimus- ja kirjoitustyöstä ja kustantaja ansaitun kiitoksen teoksen julkaisemisesta. Olen vakuuttunut siitä, että kirja antaa lukijalleen erinomaisen innostavan ja mieliin syväälle jäävän muistikokemuksen.

Kenraali Jaakko Valtanen

Rauhan ja sodan aikoina linnakkeilla palvellut rannikkotykistön upseeri sekä entinen Puolustusvoimain komentaja.

Raaseporin linna 1300-luvulta.

KIVIMUUREISTA BETONIKASEMATTEIHIN

Kehitys ennen Suomen itsenäisyyttä

Itämeri on erottanut ympärillään asuvia kansoja, mutta myös yhdistänyt niitä. Varsinkin sen itäisin osa, Suomenlahti, on ollut reittinä idän ja lännen välillä. Sen suojaista pohjoista rannikkoa pitkin alkoivat jo toistatuhatta vuotta sitten liikkua viikingit, ja uuden ajan alussa siellä tekivät kauppaa hansat. Etuja alkoi ajan mittaan olla valvottavina niin tanskalaisilla, ruotsalaisilla, venäläisillä, saksalaisilla kuin puolalaisillakin.

Ruotsi vakiinnutti Suomen vähitellen ”Itämaakseen” ristiretkien jälkeen. Tämä sai aikaan kitkapinnan sen ja voimistuvan Venäjän välille. Johdonmukainen seuraus tästä oli rannikon linnoittaminen. Varsinaisia kivilinnoja alettiin ilmeisesti rakentaa jo 1200-luvulla. Ne olivat alkuun hallinto- ja asuinlinnoja, mutta niillä turvattiin myös liikennettä ja kauppaa.

Ruotsi-Suomen asteittainen kehittyminen suurvallaksi ja Venäjän nousu sen vastapeluriksi johtivat 1700-luvulla rannikon systemaattiseen linnoittamiseen, vesien ja maaston kartoitukseen ja erityisen saaristolaivaston kehittämiseen. Siihen liittyi jo alusta saakka amfibinen ajattelu – toisin sanoen osa aseistuksesta oli suunniteltu sellaiseksi, että se voitiin siirtää jopa taistelun aikana maalle ja takaisin. 1700-luvun puolivälin tienoilta Suomenlahden puolustusta vahvistettiin entuudestaan. Tällöin rakennettiin linnoituksia Kotkan, Loviisan ja Hangon edustalle, sekä tietenkin ”Pohjolan Gibraltar”, mahtava Viapori Helsinkiin.

Ruotsista ei kuitenkaan ollut suurvallaksi. Venäjä kaappasi siltä Suomen 1809, ja aika ajoi ohi 1700-luvun linnoituksista. Englantilaiset ja ranskalaiset ulottivat etupiirinsä Itämerellekin ja riehuivat lähes esteettä Suomen rannikoilla 1850- ja 1870-luvuilla. Venäjän pääkaupungin Pietarin suojattomuuteen herättiin vasta Venäjän laivaston tuhouduttua Tsushimassa vuonna 1905. Tällöin Pietarin merelliseksi turvaksi alettiin rakentaa linnoitusjärjestelmää, joka lopuksi ulottui Ahvenanmaalta Suomenlahden itäpäähän saakka.

Suomenlahden ja Viron rannikoille kasvoi satoja tykkejä, kasematteja, kasarmeja, asuntoja ja liikenneyhteyksiä käsittävä tukikohtavyöhykkeiden järjestelmä, joka sai nimen Pietari Suuren merilinnoitus. Venäjä oli vuoden 1917 loppuun mennessä valmiina puolustamaan rannikkojaan.

*Svartholman
linnoituksen
pohjapiirros.*

Suomi – suurvallan reunamaa

SUOMI RUOTSIN ITÄMAANA

Vielä 1600-luvun ja 1700-luvun vaihteessa Ruotsi hallitsi Itämeren rannikoita. Venäjä kuitenkin voimistui voimistumistaan, ja Suuren Pohjan sodan aikana Ruotsi menetti niin nykyisen Viron kuin osia Karjalasta Venäjälle. Tsaari Pietari Suuri perusti Venäjän uuden pääkaupungin Pietarin Suomenlahden pohjukkaan.

Suomi oli yhä kiinteä osa Ruotsia, mutta Suomen rannikon puolustukseen alettiin tosissaan kiinnittää huomiota vasta 1700-luvun puolivälissä. Tsaari Pietari Suuri oli alkanut rakentaa uuden pääkaupunkinsa Pietarin edustalle linnoitettua laivastotukikohtaa, joka tunnetaan nykyään Kronstadtina, ja sen suojiin oli kehkeytymässä hyökkäyskykyinen, matalakulkuinen laivasto, joka aiheutti selkeän uhan. Laivasto saikin Suomen rannikolla aikaan tuhoja 1708–1721.

1740-luvun alussa Venäjän ja Ruotsin välillä käytiin hattujen sota. Rauhanteossa Suomi menetti alueita Uudenkaupungin rauhan rajasta aina Kymijokeen asti. Itäraja siirtyi Haminan tienoilta Loviisaan, joka perustettiin vuonna 1745 varta vasten uudeksi rajakaupungiksi. Samalla menetettiin vanhat rajalinnoitukset, mikä osittain vaikutti Viaporin rakentamiseen.

Varsinaisia rannikkotaisteluja ei hattujen sodassa vielä käyty, sillä erityistä meriammuntoihin erikoistunutta tykistöä ei vielä ollut, eikä sille linnakkeitakaan. Rannikolla käytettiin kyllä erilaisia linnoitus- ja kenttätykkejä, mutta niitä ei ollut tarkoitettu alusmaaleja vastaan.

Helsinki oli 1700-luvun alussa vielä varsin pieni kaupunki. Sillä oli kuitenkin hyvä suojaisa satama, jonne oli helppo tuoda Ruotsista joukkoja. Kenraalimajuri Axel von Löwen oli esittänyt jo 1723 Helsingin edustan linnoittamista, mutta suunnitelma hyväksyttiin vasta pari vuosikymmentä myöhemmin vuonna 1747, ja rakentaminen alkoi seuraavana vuonna. Helsingin edustan saarille ja osin Helsinkiinkin alettiin rakentaa Sveaborgiksi ristittyä linnoitusta. Nimi kääntyi suomen kieleen Viaporiksi, ja Suomen itsenäistyttyä linnoitus sai Suomenlinna-nimen. Samoihin aikoihin alettiin rakentaa myös Loviisaan linnoitusta, jonka keskeinen merellinen varustus on Svartholma, mutta lin-

Englantilais-ranskalaisen laivasto pommitti Viaporin elokuussa 1855.

noitus jäi mantereen osalta pahasti kesken. Näiden varustusten ehkä tärkein tarkoitus oli toimia Ruotsi-Suomen saaristolaivaston suoja- ja talvehtimispaikkoina sekä hyökkäystukikohtina, niin että vihollisen maavoimat eivät uskaltaisi saarroituksen pelossa edetä maan sisäosiin.

Ruotsi-Suomen saaristolaivastolla oli jo 1700-luvun puolivälissä selkeä rannikopuolustustehtävä tykistön käyttöä myöten. Sen lukumääräisen pääosan muodostivat Augustin Ehrensvärdin ja Fredrik af Chapmanin ideoimat ja rakentamat tykkipurjet ja -jollat. Ne oli varustettu kulturein, joita myöten niiden tykit voitiin työntää maihin tuliasemiin.

Seuraava Ruotsin ja Venäjän välinen yhteenotto alkoi kesäkuussa 1788 ja loppui elokuussa 1790. Tämä Kustaa III:n sodaksi nimetty sota päättyi Värälän rauhaan ilman selvää voittajaa ja ilman rajamuutoksia.

Kustaa III:n sotaseikkailujen jälkeen venäläiset alkoivat kuitenkin linnoittaa vahvasti Ruotsinsalmea ja nykyisen Kotkan aluetta. Myös Haminan sataman suojaksi rakennettiin rannikopatterit.

Suomen sota käytiin vuosina 1808–1809, ja sen seurauksena Ruotsi menetti lopullisesti itäisen herttuakuntansa. Suomi siirtyi osaksi Venäjää 17.9.1809 solmitussa Haminan rauhassa.

KIINTEIDEN RANNIKKOPATTEREIDEN RAKENTAMINEN ALKAA

Ennen vuosina 1808–1809 käytyä Suomen sotaa olivat Venäjän maihinnousujen pelästyttämät ruotsalaiset rakentaneet ensimmäisen kiinteän rannikopatterin Killingholmiin Turun saaris-

Ruotsinsalmen toinen meritaistelu 9.–10.7.1790.

toon. Rannikopatteri kuitenkin hylättiin ennen Suomen sodan alkua. Sodan aikana venäläiset puolestaan pystyttivät rannikopattereita keskeisille paikoille Turun edustalle Ruissaloon, Pukisaareen ja Hirvensaloon.

Myös Ruotsin avuksi tulleet englantilaiset ehdivät rakentaa väylätorjuntapatterin Porkkalanniemeen. Rannikkotykistön aikakausi alkoiikin Suomen rannikoilla tavallaan Suomen sodan aikoihin, vaikka varsinaisia rannikkotykkeitä kehitettiin vasta seuraavan eli pääasiassa englantilaisia ja ranskalaisia vastaan vuosina 1853–1856 käydyin Krimin sodan jälkeen.

Venäläisten Ruotsinsalmeen nykyisen Kotkan edustalle ra-

kentamat varustukset olivatkin jo oikeita tykistölinnakkeita, ja kun Suomi nyt oli kokonaan Venäjän hallussa, alkoi myös Ahvenanmaan linnoittaminen. Bomarsundiin rakennettiin vahva linnoitus, joka vielä keskeneräisenä kukistui monille koululaulusta tutussa ”Oolannin sodassa” elokuussa 1854. Paljon enemmän hyötyä ei ollut enää Viaporistakaan, sillä sen vanhanaikaiset tykit eivät kantaneet Helsinkiä vuonna 1855 piirittäneisiin laivoihin asti. Vaikka ennen Krimin sotaa rannikon puolustus oli laiminlyöty, oli johtaminen kehittynyt – Pietarista Ahvenanmaalle oli rakennettu optinen telegrafiflinja ja vuonna 1856 sähköinen lennätin.

Vuosina 1877–1878 käytiin Turkin sota, ja Krimin sodan merihyökkäykset olivat yhä suomalaisten mielissä. Åbo Posten kirjoitti huolestuneena 10.4.1878: ”Turussa on kaikki mitä häiriintymättömän rauhan tilassa, eikä ensimmäistäkään kanuunaa ole näkynyt kaupungissa...” Linnoitusten tykistöä oli kuitenkin jossain määrin vaihdettu tehokkaampaan. Krimin sodasta lähtien käytössä oli ollut kautta aikojen kustannustehokkain meripuolustuksen torjunta-ase, merimiina. Koska Turkin sodan pelättiin leviävän myös pohjoiseen, rakennettiin Lauttasaaren edustan miinoitusta suojaamaan valonheitinpatteri, ensimmäinen laatuaan näillä rannoilla.

Turkin sota päättyi rantautumatta Suomeen sen suuremmin. Venäjä rakensi laivastoaan, kunnes heittäytyi sotaan Japanin kanssa 1904. Tämä sota päättyi surkeasti seuraavana vuonna – Venäjän laivaston pääosat olivat Tsushiman-salmen pohjassa toisella puolen maapalloa, ja meritie Pietariin oli auki viholliselle. Saksa oli nousemassa mahtitehtäviksi Itämeren piirissä, ja tarkimmat erottivat ilmassa jo tulevan maailmansodan kumun. Jotakin oli tehtävä. Ratkaisu oli Pietari Suuren merilinnoitukseksi nimitetty rannikopuolustusjärjestelmä, ja samalla maahamme syntyi uusi, ajanmukainen aselaji, rannikkotykistö.

Pietari Suuren merilinnoitus

PIETARIN PUOLUSTUS

ON SUUNNITELTAVA UUDESTAAN

Venäjä menetti Japania vastaan käymässään sodassa Itämerenlaivastonsa melkein kokonaan Tsushiman meritaistelussa 27.–28. toukokuuta 1905. Laivasto oli muodostanut keskeisen osan Pietarin puolustusta, ja nyt Venäjän pääkaupunki oli suojaton. Telakoita ei ollut tarpeeksi, ja niillä olisi kestänyt kauan korvata tuhoutunut laivasto. Tästä syystä ryhdyttiin pohtimaan olisiko kaupungin puolustus mahdollista rakentaa rannikkopattereiden, merimiinojen ja pienempien alusyksiköiden varaan.

Suomalaisiin luotseihin ei täysin luotettu. Suomen saaristoväylät olivat melkein täysin suojaisia reittejä, joille pääsi avomereltä vain muutamista kohdista. Saaristoaseman hallinta ja Pietarin turvallisuus kuitenkin edellyttivät, että solmukohtat olivat lujasti linnoitettuja. Näin ollen ensimmäisen luokan kapteeni (kommodori) Nikolai von Essen ryhtyi vuonna 1906 järjestelmällisesti tutkimaan Suomen rannikkoa. Vuoteen 1912 men-

nessä meriministeriö asensikin joukon pattereita von Essenin määrittelemiä keskeisiin kohtiin.

Saariston linnoittamista koskevat ensimmäiset sotasiviranomaisten suunnitelmat aiheuttivat kuitenkin ristiriitaisen tilanteen, sillä joidenkin mielestä Porkkalasta saaristoa piti linnoittaa itään, joidenkin mielestä länteen. Kun saaristoaseman pattereidien sijainnista päästiin yhteisymmärrykseen, keskityttiin linnoittamaan saaristoa Porkkalasta länteen ja muut linnoitustoimenpiteet keskeytettiin. Meriministeriö laati suunnitelman saaristoaseman lopullisesta tykistöryhmityksestä. Patterit jaettiin kolmeen ryhmään: Tvärminne, Jussarö ja Porkkalanniemi. Tvärminnen ryhmässä oli kaksi pääpatteria, Hästö-Busö ja Mellanlandet, sekä Koön avustava patteri. Jussarön ryhmässä oli vain Långörnin patteri ja Porkkalanniemen ryhmässä yksi pääpatteria Stora Träskössä sekä Porsö Klobbin ja Fagerön avustavat patterit. Näistä otettiin ensimmäiseen rakennusvaiheeseen Hästö-

Busö, Mellanlandet, Långörn ja Stora Träskö.

Tärkein asia oli pääaseman paikan määrittäminen. Eri vaihtoehtoja ryhdyttiin pohtimaan vuonna 1907. Niiden jou-

Örön 12-tuumaisen tykin rakennustyömaa vuonna 1916.

kosta valittiin lopulta Tallinna–Porkkala-asema pääasemaksi eli keskusasemaksi. Aseman suunnitelma valmistui talvella 1911–1912. Eri komiteoiden käsittelyn jälkeen keisari vahvisti sen 5.7.1912, mutta siihen tehtiin myöhemmin muutoksia.

Suomenlahden rannikopuolustuksen asemat valittiin sen oletuksen pohjalta, että Saksan laivaston tärkein ja ainoa hyökkäyssuunta olisi Venäjän pääkaupunki. Sotatoimia ei Turun-Ahvenanmaan alueella eikä Muhunsalmessa tässä vaiheessa pidetty mahdollisina, eli tässä vaiheessa alueelle ei lähdetty rakentamaan puolustusta.

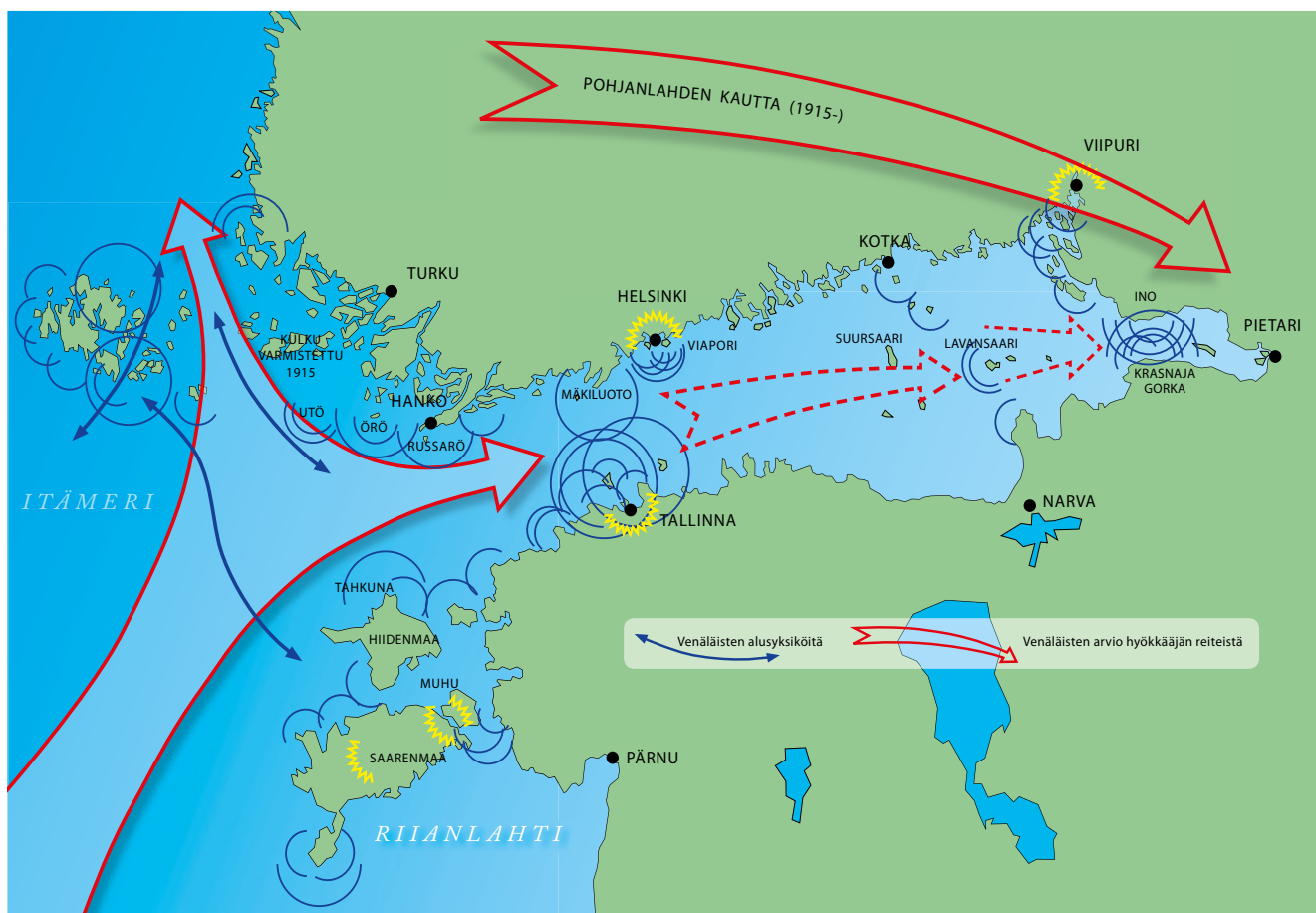
KOLMIOSAINEN JÄTTILÄISLINNOITUS

Tallinnan–Porkkalan asema tai linnoitus siirtyi meriministeriön johtoon 7.1.1913. Duuma vahvisti lopullisesti lakiprojektin, jossa varattiin rahat linnoituksen rakentamiseen ja varusteluun. Huhtikuun 26 päivänä 1913 keisari antoi juhlanan käskyn merilinnoituksesta, joka oli jaettu kolmeksi sektoriksi, eteläinen

(Viro), pohjoinen (Suomi) ja merellinen osa, ja neljä päivää myöhemmin sille annettiin nimeksi Pietari Suuren merilinnoitus.

Pietari Suuren merilinnoitusta varten yritettiin alussa ainakin jossakin määrin vuokrata tai ostaa saariston tärkeitä alueita pakkolunastuksen sijasta. Suunnitelmaa ei toteutettu laajamittaisesti, vaikka siihen pyrittiin. Tämä johtui ainakin osittain siitä, että suomalaiset alueiden omistajat vaativat venäläisten mielestä liian suuria korvauksia. Meriministeri, amiraali I. K. Grigorovitš totesi syksyllä 1912 lausunnossaan meriministeriön talousarviosta, että koska suomalaisten saarten omistajat olivat esittäneet meriministeriölle mahdottomia ehtoja, oli maanhankintakysymyksessä Suomessa siirrytty lunastusmenettelyyn.

Tallinnan–Porkkalan pääpuolustusaseman rakentaminen aloitettiin syksyllä 1913 meriyleisesikunnan johdolla ja meriministeriön varoilla. Tallinnan puolella tärkein alue oli Naissari. Porkkalan alueen tärkein linnake oli Mäkiluoto. Keisari teki Mäkiluodon pakkolunastuspäätöksen kesäkuussa 1913. Linna-

Suomenlahdelle rannikollinnoitukseen, meriiniinnoituksiin ja pieniin laivastoyksiköihin perustuva, Pietarin suojaksi rakennettu puolustusjärjestelmä ja sen pohjana ollut arvio vihollisen toiminnasta.

*Järeiden kantalinnoitteiden rakentaminen vaati paljon työvoimaa ja materiaalia.
Ne myös muuttivat saariston infrastruktuuria. Örön betoniasema vuonna 1916.*

ketta alettiin rakentaa syksyllä, kun sotilasinsinööri Sergei von Langskoi määrättiin sen linnoitustöiden johtajaksi. Varsinaiset linnoitussuunnitelmat valmistuivat vasta vuoden 1914 keväällä.

Hästö-Busön patterin rakentamisen valmistelut lienevät alkaneet vuonna 1910, mutta varsinaisesti työhön ryhdyttiin vuonna 1912. Rakennustyöt Tvärminnen ja Jussarön alueella etenivät erittäin hitaasti ja keskeytyvät usein. Työn laatu oli huono, erityisesti Hästö-Busössä, koska kunnan työvoimaa ja rakennusmateriaalia oli vaikea saada.

Myös Mellanlandetin patteria alettiin rakentaa. Liikekannallepano vuonna 1914 muutti kuitenkin tilannetta. Långörnin ja Mellanlandetin työmiehet poistuivat saarista ja työt keskeytyivät, mutta jatkuivat myöhemmin. Näiden kahden patterin tilanne muuttui kuitenkin jälleen vuonna 1915, kun saaristoaseman ulosmenoväylien linnoittamisesta oli päätetty luopua eikä pattereita enää tarvittu. Mellanlandetin linnake lakkautettiin ja purettiin 7.10. mennessä. Samana päivänä oli purettu ja väliaikaisesti lakkautettu Långörnin patteri. Myös Koön linnakkeesta luovuttiin.

TURUN-AHVENANMAAN ALUEEN LINNOITTAMINEN TULEE AJANKOHTAISEKSI

Vuoden 1914 loppuun mennessä alkoi käydä selväksi, ettei Ruotsista ollut mitään välitöntä uhkaa Itämerellä, eikä Saksan laivastonkaan odotettu suorittavan varsinaisia operaatioita. Strateginen ja poliittinen tilanne sai venäläiset kiinnittämään huomiota aiemmin linnoittamattomaan Turun–Ahvenanmaan alueeseen, jonka kautta johti mahdollinen tuloreitti Suomeen Pohjanlahden kautta. Mikäli alue olisi venäläisten hallinnassa, olisi mahdollista valvoa Suomenlahdelle ja Pohjanlahdelle tulevia väyliä sekä taistella vihollista vastaan, mikäli se pyrki Pohjanlahdelle.

Itämeren-laivaston komentaja ilmoitti 6. Armeijan komentajalle 29.8.1914, että Hangon suojaamattomuus oli eräs meripuolustuksen heikkouksista ja esitti pattereiden rakentamista Hangon alueelle. Päätös alueen linnoittamisesta ja suojaamisesta tehtiin vuoden 1914 lopulla. Se koski toisaalta Russarön ja toisaalta Turun–Ahvenanmaan linnoittamista. Russarö kuului sijaintinsa ja käyttönsä puolesta saaristoasemaan ja Suomen-

Mäkiluoto oli 1900-luvun alussa vain kalastajien ja purjehtioiden satamana.

lahden sulkuun, vaikka rakentaminen liittyi Turun–Ahvenanmaan linnoittamiseen.

Linnakkeiksi suunniteltiin Russarötä, Utötä, Örotä, Ledsundin Storklobbia ja Lypertötä. Alustavien suunnitelmien mukaan kaikkien kuuden tuuman ja pienempien patterien tuli olla ampumavalmiina viimeistään 1.4.1915. Käsky pattereiden asentamistöiden valmistelun aloittamisesta Turun–Ahvenanmaan saarilla annettiin 20.2.1915. Se koski Örotä, Utötä, Storklobbia ja Lypertötä. Koska väylät Pohjanlahdelle kulkivat läheltä Ahvenanmaan Storklobbin saarta, sinne tarvittiin kaliiperiltaan kaikkein suurimmat tykit. Työt alkoivat uusilla linnakkeilla kevättälvella 1915.

Vuonna 1915 rakennettuja ja rakennettaviksi suunniteltuja uusia pattereita varten luotiin kesällä 1915 virallinen organisaatio. Käsky virallisesta organisaatiosta annettiin 10.6.1915. Sen mukaan oli muun muassa muodostettava Turun ja Ahvenanmaan alueen saarista Turun–Ahvenanmaan saaristoasema. Aseman päälliköksi nimitettiin kommodori Richter. Itämerenlaivaston komentaja hyväksyi 8.10.1915 tarkennetun Turun–Ahvenanmaan tykistön ryhmytysuunnitelman.

Ensimmäisestä suunnitelmasta puuttui vielä pääosa Ahvenanmaan linnoitustöistä. Vielä syksyn 1915 ja kevään 1916 välillä suunnitelmat muuttuivat merkittävästi. Näin syntyi vuonna 1915 Itämereen tasapainoinen, joskin epätäydellinen puolustusjärjestelmä strategisesti tärkeälle Suomenlahdelle ja Turun–Ahvenanmaan saaristoasemaan. Jälkimmäisen puolustusta päätettiin vielä vahvistaa purjehduskaudella 1916, ja sitä rakennettiin näin ollen täydellä teholla 1915–1916. Patterien määrää Ahvenanmaalla kasvatettiin edelleen.

Ensimmäisen maailmansodan syttyttyä asennettiin tykit monessa paikassa kiireesti yksinkertaisille puualustoille. Boxö vuonna 1916.

Uusien asemien lisäksi vahvennettiin myös vanhoja asemia, Helsingin ja Viipurin meririntamaa. Liikekannallepanon ensimmäinen päivä Venäjällä oli vanhan ajanlaskun mukaan 31.7.1914, ja Viaporissa laadittiin uudet suunnitelmat vahvistettua meririntamaa ja uutta maarintamaa varten. Uudistustyöt alkoivat lokakuussa 1914. Jo osittain ennen sotaa työn alle pannaista Helsingin edustan tuoreista pattereista tuli meririntaman uusi ulompi linja (Skatanniemi–Villinki–Isosaari–Kuivasääri–Harmaja–Katajaluoto–Rysäkari–Miessaari).

Viaporin linnoitukselle oli suunniteltu myös maarintama. Liikekannallepanon jälkeen suunnitelmia ryhdyttiin välittömästi toteuttamaan, aluksi kenttälinoittein. Samaan aikaan kun meririntamalla siirryttiin kesto-linnoittamisvaiheeseen, suurin piirtein vuodenvaihteessa 1914–1915, kenttävarustettua linjaa ryhdyttiin laajentamaan ulommaksi ja sinne alettiin rakentaa hajautetun järjestelmän mukaisia kantalinoitteita.

Linnoittaminen lopetettiin Suomessa kesän 1917 loppuun mennessä, koska linnoittajilla ei ollut rahaa jäljellä eikä Suomen senaatti suostunut antamaan heille enää luottoa. Näin merilinnoituksen rakentaminen päättyi siinä vaiheessa, kun se lopulta oli saamassa sen muodon ja laajuuden, johon oli pyritty aina Krimin sodan jälkeisistä ajoista saakka.

PIETARIN TURVA

1900-luvun alussa myös Viipurinlahden rannikopuolustus liitettiin yhä tiiviimmin Pietarin puolustukseen. Keisari Nikolai II hyväksyi tammikuussa 1913 Viipurin linnoituksen uudistamis-

Venäläiset tykkiasemat olivat lähes suojaamattomia. Kuuden tuuman Canet-tykki Kustavin Lypertössä (nykyään Katanpää).

suunnitelman. Vuonna 1914 tarkistetun suunnitelman mukaan rannikopattereita oli määrä olla neljä, joista Ravansaaren Canet-patterilla varustettu linnake olisi ollut tärkein. Patterin rakennustyöt aloitettiin, mutta työtä ei saatu täysin valmiiksi Venäjän vallankumouksen, Suomen itsenäistymisen ja sisällissodan takia.

1880-luvulta alkaen oli kiinnitetty myös yhä enemmän huomiota Koiviston alueeseen Viipurinlahden suulla. Ennen ensimmäistä maailmansotaa Koiviston salmeen suunniteltiin Venäjän Itämeren-laivaston talvisatamaa, josta olisi rautatieyhteys Pietariin. Vuoden 1913 suunnitelman mukaan Koivistoa puolustettaisiin neljällä rannikopatterilla, pienemmillä mairinnousuntorjuntaan tarkoitetuilla pattereilla ja miinoituksilla. Uuden suunnitelman toteuttaminen aloitettiin vuonna 1914, mutta se jäi kesken.

Ensimmäisen maailmansodan lähestyminen ja syttyminen vaikutti myös kauempana Suomenlahdella sijaitseviin alueisiin kuten Tuppuraan, Lavansaareen ja Kilpisaareen. Lavansaarta ryhdyttiin vuonna 1916 linnoittamaan. Sen Ristiniemeen valmistui nelitykkinen 254/45 D -patteri, ja Lavansaaren Kukkooriin 152/45 C -patteri. Somerissa oli vuonna 1918 kaksi keskeneräistä patteria. Koiviston eteläkärkeen oli valmistumassa 152/45 C -patteri. Tuppuraan, joka jo 1800-luvun alusta oli ollut ajankohdainen mahdolliseksi luotsi- ja lastauspaikaksi, valmistui 152/35 Mk -patteri. Kilpisaareen, Haapasaaren itäpuolelle, rakennettiin nelitykkinen 152/45 C -patteri, joka vuonna 1918 oli ampumakunnossa, vaikkakin keskeneräinen.

Viipurin meririntaman rannikkotykin siirtoa. Isojen tykkien siirto oli aina vaativa operaatio, ja saattoi vaatia satoja miehiä. Talvisin voitiin käyttää jäällä vedettäviä rekiä ja kesällä isoja, nostureilla varustettuja proomuja. Raivaamattomassa maastossa oli kuitenkin tyydyttävä miesvoimaan.

Punaparrat – linnoittajat vieraalta maalta

MAANTIEROSVOT LAPIONVARRESSA

Linnoitukset eivät valmistuneet itsestään. Venäjän sotavoimat tekivät itse tai teettivät Suomen maaperällä ja saaristossa vuosina 1914–1917 laajoja linnoitustöitä. Niihin osallistui myös kymmeniä tuhansia suomalaisia joko eri urakoitsijoiden palkkaamana työvoimana tai kunnallisen työvelvoitteen puitteissa. Oman lukunsa muodostavat Helsingin seudulle linnoitustöiden metsänkaatoon tuodut niin sanotut kiinalaiset.

Suomen piirin Kenttärakennushallituksen päällikkö tilasi linnoitustöiden metsänkaatoon niin sanottuja kiinalaisiavankeja. Tarkoituksena oli töiden tehostaminen, sillä kenttärakennushallituksen havaintojen mukaan suomalaiset siirtotyöläiset olivat soveltumattomia linnoitustöihin ja suoranaisesti vastustivat töihin osallistumista.

Ensimmäiset 2 100 kiinalaista tuotiin maahan elokuussa 1916. Nämä olivat ilmeisesti Mantšuriasta, lähinnä Harbinin tienoilta tuotuja vankeja, niin sanottuja ”punapartoja” eli hung-

huuseja, maineeltaan hurjia junanryöstäjiä ja maantierosvoja, jotka tekivät Venäjän Kaukoidän rauhattomaksi. Heidät jaettiin viiteen ryhmään ja sijoitettiin Espooseen, Kauniaisiin, Helsingin maalaiskuntaan, Korsoon ja Söderkullaan.

Vaikka hunghuusit legendojen mukaan olisivat olleet myös rannikkolinnakkeilla töissä, ei ole löytynyt asiakirja-aineistoa kiinalaisten käytöstä sotilassaarten rakennustöissä, eikä heistä sotilasasiakirjoissa puhuta mitään. Voi kuitenkin olla, että tarinat eivät ole aivan vailla pohjaa, sillä esimerkiksi Kustavin Lypertön rakennustöistä kertovissa useissa tarinoissa väitetään saarella olleen naisvankeja. Sellaisia ei varmasti ollut, ja onkin arveltu, että pitkiä mekkoja ja hiuspalmikkoja käyttäneet hunghuusit ovat tämän uskomuksen aiheena. Lisäksi he suorittivat eräitä töitä myös rautatielinjoilla Helsinki–Karjaa, Helsinki–Kerava sekä Kerava–Porvoo.

SUOMESSA VAIN PUOLISEN VUOTTA

Kiinalaisten majoittaminen alueella oli hankalaa, koska enemmistö paikallisista talonmistajista kieltäytyi antamasta vuokralle edes latoja, jotka olivat tyhjillään. Lisäksi aasialaiset alkoivat jo samana syksynä tehdä varkauksia, ryöstöjä, päällekkarkauksia

Kasakoiden vartioimia hunghuuseja Nissbackan kartanon mailla nykyisen Vantaan alueella.

Linnoitustöissä käytettiin vankeja sekä Suomesta että Venäjältä. Upseereita, työntekijöitä ja vankeja Örön 120 mm:n patterin työmaalla vuonna 1916.

ja jopa ryöstömurhia. Rikollisuus sekä Venäjän sotilasjohdon laajat ja osin ilmeisesti laittomat hakkuut herättivät paikallisessa väestössä suuttumusta ja pelkoa. Siviiliviranomaiset eivät voineet tilanteeseen puuttua, sillä linnoitusalueen työläiset kuuluivat sotilashallinnon piiriin.

Sotaväki alkoi kerätä eniten rikoksia tehneitä hunghuseja kolonniin kuljetettaviksi Venäjälle ja takaisin Kaukoitään jo marraskuun alussa 1916. Vuodenvaihteessa kiinalaisia työläisiä oli siihen mennessä poistettu Suomesta kolmena kolonnana yhteensä 2 330 henkeä. Neljäs kolonna, yhteensä 226 kiinalaista, lähetettiin pois tammikuun lopulla 1917.

Näin suurin osa kiinalaisista oleskeli Suomessa vain puolisen

vuotta. Kun heidät usein mainitaan linnoitustöiden yhteydessä mukulakivisten tykkiteiden rakentajina (mm. Katanpään linnakkeella), voidaan kysyä, milloin sellaiset työt olisi ehditty tehdä. Talvella se ei käynyt, ja muuna aikana miehet olivat Etelä-Suomessa lähinnä metsätöissä ja jotkut mahdollisesti ratatöissä.

Toisaalta ei ole kattavaa tietoa siitä, miten Kenttärakennushallitus sijoitteli miehiä eri paikkoihin. On myös otettava huomioon, että muitakin vankeja kuin kiinalaisia oli todistettavasti töissä rannikkolinnakkeilla, kuten Mäkiluodossa ja Örössä. Joka tapauksessa – eksoottinen huhu kiinalaisista linnaketyöläisistä jäi elämään meidän päiviimme saakka.

N^o56/V/8. LAVANSAARI.

15.8.28. K: 10 18, 10. 4

Lavansaari vuonna 1928. Vasemmassa yläkulmassa Suomen ilmavoimien Hansa-Brandenburg-vesitaso.

UPEASTI KUVITETTU TEOS RANNIKKOTYKISTÖSTÄ, JOKA OLI ENEMMÄN KUIN ASELAJI.

Rannikkotykistö näkyi mantereen asukkaille vain harmaina laivoina ja kuuluu mereltä kiirivänä tykistötulen kumuna. Vuosisatojen ajan Suomen rannikon linnakkeet kuitenkin turvasivat niin Ruotsi-Suomea, Venäjän keisarikuntaa kuin itsenäistä Suomeakin vihollisen sotalaivaston hyökkäyksiltä.

Kirjassa keskitytään itsenäisen Suomen rannikkotykistön elämään sekä linnakkeiden, tykkien ja sotatekniikan kehitykseen tärkeimpiä taisteluita unohtamatta. *Linnakesaaret* on kunnianosoitus niille suomalaisille, jotka tekivät rauhan ja sodan ajan töitä rannikkolinnakkeilla itsenäisyyden alusta sotienjälkeisiin vaiheisiin. Elämä hankalien kulkuyhteyksien takana olevissa pienissä saariyhteisöissä vaati aselajin henkilöstöltä ja heidän perheiltään poikkeuksellista neuvokkuutta. Kirjassa on kenraali Jaakko Valtasen esipuhe sekä ainutlaatuista saarten asukkailta löytynyttä kuvamateriaalia.

”Olemme yrittäneet tunkeutua perinteisen historiankirjoituksen läpi ja tuoda sen taustalta esiin ne pienet ja suuret asiat, jotka tekivät tuon elämänpiirin niin ainutlaatuiseksi sen kokeneille naisille, miehille ja lapsille.”

ISBN 978-951-31-8005-8

92

www.tammi.fi

